

LITTERATURENS PLATFORMISERING MELLEM HØJ- OG LAVKULTUR

”Læs, når du læser, i stedet for at
skrælle kartofler, mens du lytter”

Streamingtjenester som Mofibo, Saxo, Bookbeat og Bookmate tilbyder danske læsere at abonnere på e- og lydbøger for et månedligt beløb, hvor man kan lytte og læse ubegrænset. De danske forlag forhandler forfatternes rettigheder, og det kan være svært gennemskueligt for forfattere at få afklaret de økonomimodeller, der bestemmer udkommet. I efteråret 2023 opstod der en debat omkring netop streamingtjenesternes betaling af litterære forfattere, som denne artikel tager afsæt i. Med udgangspunkt i denne debat vil de følgende sider på den ene side analysere streamingtjenesternes platformisering af litteraturen i et mediemæssigt perspektiv, og på den anden side forfølge et værdimæssigt perspektiv i de kulturelle og kvalitative hierarkier, som debatten frivilligt eller ufrivilligt afslører.

I efteråret 2023 opstod en mediedebat i kølvandet på et stormøde blandt forfattere. Mødet tog udgangspunkt i en kritik af streamingtjenesternes aflønning af forfattere. Forfatterne havde iagttaget, at deres ’salg’ af streaming steg, men det var meget vanskeligt at gennemskue ud fra kontrakterne, forlagene havde indgået, hvad de faktisk fik ud af denne stigning. Vilkårene for aflønning af forfatterne ved streaming var tilsyneladende både svære at gennemskue og udløste ikke en særlig synlig

øget indtjening for den enkelte forfatter. Anledningen, og det, der udløste debatten, var bl.a., at Iben Mondrup, sammen med Mathilde Walter Clark, i oktober arrangerede et stormøde for forfattere på tværs af forlag, genrer og geografi. Det foregik i Dansk Forfatterforenings lokaler, og op mod 100 forfattere deltog. I et efterfølgende interview om mødet fremhæver Mondrup i artiklen "Forfattere i oprør mod streamingtjenester" (Jørgensen), at "som forfatter sidder man tit alene, og det kan være svært at dele erfaringer. Vi er ret sårbare på den måde og kan føle os magtesløse over for de vilkår, vi bliver tilbudt". (Jørgensen). Iben Mondrup fortæller i interviewet, at hun har mødt stor opbakning fra sit forlag. Forlagene, der repræsenterer forfattere i forhandlinger med streamingtjenesterne, har altså også interesse i at forbedre vilkårene for streaming af lyd- og e-bøger. I foråret 2024 nedsatte kulturminister Jakob Engel-Schmidt, i kølvandet på debatten, en arbejdsgruppe for litteratur, der skal undersøge litteraturens ændrede vilkår i en tid med teknologiske forandringer og komme med input til en litteraturpolitisk handleplan, hvor udkommet forhåbentlig bliver en forbedring af forretningsmodellen samt øget gennemsigtighed i forhold til aflønning.

En række danske forfattere var i oktober og november 2023 meget aktive på sociale medier og opnåede betydelig taletid i dagspressen. Leonora Christina Skov, der er en del af det nyligt nedsatte udvalg, har været aktiv på sine sociale medieplatforme i relation til sagen gennem flere år, og hun deltog også ivrigt i debatten i efteråret 2023. 10. november 2023 var hun gæst i *Alt for damernes* podcast #skålsøster, hvor hun bl.a. under mottoet "nej tak til all-you-can-read" talte for et opgør med lav betaling for lydbøger, der bliver streamet. Forfatternes oprør bredte sig via sociale medier, hvor følgende meme blev delt i mange forskellige grupper på Facebook, herunder også de grupper, der først og fremmest mødes digitalt om lydbøger og udveksling af gode lytte-læseoplevelser, som fx "Lytteratur – lydbøger for alle", hvor memet blev delt 4.11.2023. Screenshottet herunder viser det meme, som blev postet på tværs af digitale platforme omkring dette tidspunkt (Lundberg, 2023).

Fig. 1. Screenshot af det meme, der blev delt på forskellige platforme.

Hele denne debat er en effekt af platformisering – af at litteraturlæsningens praksisser forandrer sig i lyset af digitale systemer. Kulturforbruget, og dermed også læsning, har undergået grundlæggende forandringer, hvor platformiseringen i dag understøtter, at man henter individualiseret medieindhold på tværs af genrer via on-demandformater på sin smartphone, tablet eller sit TV. Vi læser fortsat fysiske bøger, men vi streamer også litteratur som e- eller lydbøger, og dermed flytter læsningen ind i nye hverdagsrum. Man kan læse på sin smartphone i mange situationer, og når læsningen foregår via lydbog, kan den forbinde sig med andre praksisser, som fysisk arbejde, bevægelse og motion (Have og Stougaard Pedersen, *Digital Audiobooks*). Når læsningen flytter ind i andre hverdagsrum, sker

det på platforme, hvor litteraturen tidligere ikke fandtes, på platforme for lydmedieindhold, der går på tværs af tidligere adskilte kulturelle systemer og kunstneriske udtryksmedier som musik og litteratur.

I podcasten #skålsøster kritiserer Leonora Christina Skov, som tidligere nævnt, mediebranchen for at efterleve den antagelse, at "det der ikke er på papir, er gratis". I podcasten fremhæves dette som et generelt vilkår og problem for flere lydformater på tværs af medier og kunstarter. For eksempel har dette problem, qua streamingtjenesternes indtog, (for) fulgt musikere i mere end 10 år. Skov mener dog, at det ikke er lige så let for forfattere som for musikerne at tjene en større andel af deres indtjening via performances eller oplæsninger, idet forfattere er et introvert folkefærd, der "ikke bare kan tage ud og lave koncerter". Der er her tale om en meget bred generalisering, for selv om musikere ganske rigtigt formidler deres 'produkt' gennem koncerter, og musikerne i stigende grad henter deres indtjening her, er der, som i den litterære verden, tale om relativt få musikere, der tjener de store gager, mens langt de fleste musikere, der laver originalmusik, sjældent kan tjene store penge på at udgive eller spille koncerter i en dansk kontekst.

Jeg lægger her mærke til, at forfatterens vilkår fremhæves som et helt særligt anliggende, selv om man på mange måder kan sammenligne deres situation med musikernes. Forfatterne er en af de lavest betalte kunstnergrupper generelt, så debatten om aflønning er både vigtig og helt på sin plads, men samtidig er den underliggende tone af, at litteraturen har en kulturel særstatus påfaldende. Man kunne desuden med fordel have nævnt lydbogsindlæsernes dårlige vilkår, hvor der alene aflønnes for optaget tid (Have & Stougaard Pedersen, "The audiobook"). Streamingtjenesterne er en del af det litterære felt, de er litterære aktører, idet de udgiver litteratur, men er de også en del af den litterære institution? Det, man kan kalde den litterære institution, knytter sig historisk til forestillingen om en borgerlig offentlighed, om kunstens autonomi og til forestillinger om et smagsideal eller en litterær norm. Ifølge Lars Handesten adskiller institutionsbegrebet sig fra begrebet felt, som det er anvendt hos Bourdieu, ved at der er mange aktører, der falder uden for institutionerne, et eksempel kunne være udelukkende kommercielle forlag (18). Handesten mener dog, på

trods af litteraturens generelt svage grad af institutionalisering, at det er vigtigt at fastholde ideen om den litterære institution, "da det litterære felt i Danmark bliver organiseret fra en række sammenhængende institutioner såsom Kulturministeriet, Statens Kunstfond, biblioteker, magtfulde forlag og kulturredaktioner" (18-19). Men de normer, der præger de førnævnte institutioner, er dog altid til forhandling, og streamingtjenesternes fremtog er i høj grad med til at skubbe til en sådan forhandling.

Platformiseringen af litteraturen består i grove træk af fremvæksten af abonnementsbaserede streamingtjenester for lyd og -e-bøger, der bliver mediemæssigt særligt interessant, når lydbogen, via afspilningsmedier for lyd/musik, i stigende grad overtager markedsandele fra bogen inden for det litterære felt. Artiklen analyserer i forlængelse heraf, hvordan de kvaliteter, der tillægges lydbøger, spiller en tydelig værdimæssig rolle for sammenhængen mellem rammebetingelser og kulturelle og værdimæssige hierarkier.

Debatten afslører, som vi skal se på i det følgende, ikke overraskende bogens fortsatte særstatus i litteraturens institutionelle selvforståelse. Som Matthew Rubery beskriver det, er lydbogen gennem hele medieformatets historie blevet betegnet som underholdning, mens kvalitetslæsning forbeholdes boglæsningen.

Platformisering (Poell, Nieborg & van Dijck) er de senere år blevet brugt til at beskrive den foreliggende situation, hvor litteratur og musik samt meget andet medieindhold i stigende grad først og fremmest udbydes digitalt af store internationale tech-giganter. Artiklen her, samt debatten i 2023, udspringer af ændringer i litteraturlæsningens praksisser, som jeg gennem prismet platformisering vil analysere i det følgende.

Poell et al. definerer platforme som:

programmerbare digitale infrastrukturer, der letter og former personaliserede interaktioner mellem slutbrugere [...], organiseret gennem systematisk indsamling, algoritmisk behandling, monetarisering og cirkulation af data (3).

Som citatet ovenfor beskriver, bliver techgiganterne, via platformiseringens infrastrukturer, en ny type af gatekeepere for kulturelt indhold på tværs af medier, bl.a. med baggrund i de mere personaliserede relationer

mellem afsender og slutbruger. Det sætter sig igennem i den indholdsmæssige udvikling af disse formater, hvor mange udtrykker en smagsmæssig, værdibaseret bekymring for, at bredde- og underholdningsformater i stigende grad vinder over den smallere litteratur. Det sætter sig også igennem i de økonomiske modeller, der styrer f.eks. forlagsbranchen og musikindustrien. De digitale platforme er med til både at etablere nye sammenhænge eller samarbejder mellem tidligere adskilte kulturelle sfærer og kulturelle industrier – musik og litteratur f.eks., men er også skyld i en række sammenstød. Der er tale om en mediemæssig infrastruktur under forandring.

Når platforme førhen forbeholdt musik og lyd blander sig i bogmarkedets vilkår, opstår der både strukturelle og finansielle udfordringer. Der kommer nye aktører ind i forlagenes kredsløb, som f.eks. streamingtjenester og lydproducenter, og forlagene har tilsyneladende i forskellig grad været forberedt på at håndtere disse nye vilkår og muligheder. Sammenstødet skaber både potentielle spændinger og muligheder, som artiklen her behandler og diskuterer med fokus på lydbogens status i det medie- og værdimæssige landskab, der omgiver litteraturens platformisering. Når jeg taler om platformisering i det følgende vil der, for at præcisere, primært være tale om de litterære streamingtjenester, der findes på det danske marked, altså Mofibo (ejet af Storytel), Bookbeat, Saxo og Bookmate, for at nævne de største.

For hvad betyder dette for forfatterne og for den litterære institution eller offentlighed, at dele af litteraturen er flyttet til online platforme? At disse platforme, om ikke erstatter, så supplerer bogen som medie for læsning? Dette har naturligvis indflydelse på forfatternes vilkår, men det genererer, vil det være mit argument, også en genforhandling af litteraturens status som henholdsvis høj- og lavkultur. De nye vilkår for litteraturen på platforme støder på den ene side imod etablerede hierarkier og på den anden side fører de til en genforhandling af samme hierarkier. I den konkrete debat ser vi eksempler på begge dele: Sejlivede hierarkier afsløres, når en række forfattere, herunder Jens Christian Grøndahl, Søren Ulrik Thomsen, Jørgen Leth og Josefine Klougart, i forlængelse af ovenstående forfattermøde vælger at opsiges deres samarbejde med streamingtjenesterne. De gør det efter sigende for at presse streamingtjenesterne til at tilbyde

forlagene, og dermed forfatterne, bedre aflønning. Men under denne gestus lurer også en kendt forestilling om at lydbogslæsning ikke er en rigtig form for læsning, at den er doven og passiv (Kozloff).

Hierarkierne er til gengæld til forhandling hos f.eks. Leonora Christina Skov. Under sit folkelige gennembrud med *Den der lever stille* (2018) fandt hun nemlig ud af, at lydbogen havde et helt særligt tag i hendes læsere, som forstærkede læsernes dedikation. Herudover erfarede hun, at mange læsere faktisk havde lyttet til bogen først og herefter købte den. Dette peger på en tendens, som forskningsprojektet "Reading between Media" også afdækkede med en survey omkring læse- og medievaner blandt børn fra 6. og 8. klasse i Silkeborg kommune i 2022. Det er ikke længere nødvendigvis bogen, der kommer først, og lydbogen og filmen, der følger efter. Relationerne blandt medier i en digitalt mediekredsløb er nuancerede og komplekse, men det betyder omvendt ikke, at bogen er udelukket fra et digitaliseret mediekredsløb bestående af podcast, YouTube, tegneserier, og tv-serier. Den kommer måske efter YouTube-videoen eller lydbogen, som tilfældet var her (Henkel, Poulsen, Stougaard Pedersen). For Leonora Christina Skov endte mødet med lydbogen med en ændret indstilling til lydbogens potentialer, hvilket bevirkede, at hun indlæste hele sit litterære bagkatalog, samt at hun fik forhandlet bedre vilkår for streaming af sine lydbøger (#skålsøster). For denne konkrete forfatter, samt for mange andre forfattere, behandles lydbogens kulturelle status på en mere nuanceret måde med øje for både fordele og ulemper.

Ikke alle forfattere har en bestseller-position at forhandle fra, men Skov valgte altså en dobbeltstrategi, hvor hun anerkender lydbogens store potentiale for læserengagement samtidig med, at hun taler for en bedre aflønningsmodel, mens andre, herunder Grøndahl, bruger debatten til potentielt at udskamme lydbogslæserne under mottoet "Læs, når du læser, i stedet for at skrælle kartofler, mens du lytter" ("Goaften"). Er der her tale om en mediekonservatisme i en vigtig debat om behovet for en forbedret økonomisk kompensation til forfattere i platformiseringens tidsalder? Udsagnet kan i hvert fald godt tolkes i den retning. Kartofflerne vender jeg tilbage til. Først skal vi se lidt mere indgående på lydbogens position i platformskredsløbet.

LITTERATURENS MEDIEMÆSSIGE KREDSLØB

Litteraturens mediemæssige platforme har forandret sig betragteligt gennem historien, og disse transformationer påvirker litteraturen. Litteraturen har siden middelalderen været uløseligt knyttet til bogen som medium, gennem middelalderen primært forbeholdt kirken og det højere borgerskab som bl.a. beskrevet af Manguel (79), også inden læsning blev en alment udbredt praksis. I en dansk kontekst "fik alle børn fra 1814 ret og pligt til regelmæssig skolegang i syv år og til at lære læsning, skrivning" (Appel og Christensen, 166). Læsning foregik dog fortsat i høj grad som højtlesning og dramatisering i denne periode (Appel og Christensen, 170).

Ifølge Ray Murray og Claire Squires har digitaliseringen af bogudgivelser allerede inden den digitale lydbog for alvor fik fart på fremgangen skabt nye aktører og nye forbindelseslinjer i det litterære mediekredsløb. I deres meget citerede artikel "The digital publishing communications circuit" fra 2013 reviderer de Robert Darntons (2007 [1982]) indflydelsesrige historiske model af bogens kommunikationskredsløb, og de undersøger skiftet fra tryk og papir til digitale formater og nye forretningsmodeller. De foreslår en gentegning af kredsløbsmodellen, da det digitale perspektiv skaber indgribende forandringer i bogens udgivelseskredsløb. Dette har blandt andet at gøre med selvudgivere og mikroforlag. Digitaliseringen skaber enklere muligheder for, at produktionsmidlerne kan demokratiseres, og hermed opstår der nye muligheder både for den smallere kvalitetslitteratur og for fx selvudgivere. På den anden side af denne tendens findes de store spillere og forlag, der potentielt truer, hvad man kunne kalde smallere kvalitetslitteratur. Udviklingen i bogmarkedet har delvist erstattet de traditionelle modeller med mere komplekse modeller, men Murray og Squires medtænker ikke lydbogen i deres model, der også allerede har cirka ti år på bagen. Lydbogens succes eller lydbogsboomet startede for alvor på denne tid, men dens position har, indtil for relativt nyligt, ikke været særlig tydeligt markeret i udgivelser, der beskæftiger sig med det litterære kredsløb (Berglund). Hvad gør det ved litteraturens kredsløb at lydbogsmarkedet boomer? Det betyder bl.a., at det litterære kredsløb, i højere grad end før digitaliseringen, er et komplekst mediekredsløb.

Lydbogens digitale succes er en teknologidrevet succes, og med den kommer lydens afspilningsmedier ind i kredsløbene omkring litterære udgivelser med en fornyet intensitet og volumen. Iben Have og jeg har beskrevet dette i artiklen "The audiobook circuit in digital publishing: Voicing the silent revolution" in *New Media and Society*. Her udvikler vi nedenstående model for at diskutere dynamikken mellem de forskellige markedsmekanismer i lydbogsmarkedet, hvor streamingservices, e-reolen og sociale medieplatforme i denne sammenhæng er de eneste egentlige platforme.

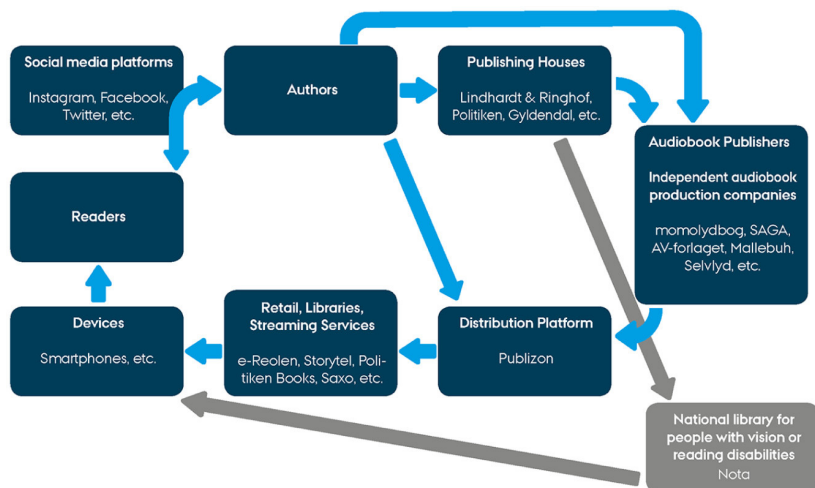

Fig. 2. Det litterære kredsløb for lydbogen som digital udgivelse.

Vi fokuserer i kredsløbsmodellen på samspillet mellem erhvervsaktører, skiftende markedsforhold og nye betingelser for læsning, samtidig med at vi forklarer, hvordan den digitale lydbog har påvirket dynamikken i udgivelsesområdet. Dette sker bl.a. ved, at forfattere i visse tilfælde springer forlagsledet over og direkte producerer deres lydbøger selv. Således er selvudgiveraspektet, som er fremhævet hos Murray og Squires, også aktuelt for lydbogens kredsløb. Endvidere er lydudgivere medspillere, der får en for-

nyet, større rolle at spille, når lydbogen ikke længere er et kompenserende biprodukt af bogen, men en jævnbyrdig ækvivalent til bogudgivelsen. F.eks. Lindhardt og Ringhof har således deres eget digitale forlag, SAGA Egmont, der også selv står for produktionen af lydbøger. I Danmark er folkebiblioteket med sin streamingservice, e-reolen, også en anden type medspiller end de klassiske bogudlåns-biblioteker, mens streamingtjenesterne, når vi taler platformisering, generelt erstatter bogforhandlerledet i modellen.

Et andet interessant aspekt ved denne model er de sociale medieplatformes indvirkning på relationen mellem læser og forfatter, hvor de får mulighed for at interagere direkte på daglig basis. Denne kontakt kan yderligere forstærkes, ved at forfatteren indlæser sine egne bøger, som vi så det i tilfældet Leonora Christina Skov.

Karl Berglund opdaterer den omtalte model i sin nylige udgivelse *Reading Audio Readers* fra 2024. Revisionen af vores model fra 2019 består bl.a. i, at Berglund placerer streaming services i midten af modellen for at understrege, hvordan denne særlige del af handlen med litteratur opererer, og hvordan vi skal forstå streamingselskabernes position inden for en forlagsmæssig og historisk ramme (Berglund 33). Berglund har sit klare fokus på – og sin empiri fra – firmaet Storytel. Som sådan tager hans undersøgelse udgangspunkt i Storytels' særlige position og hvad denne mediemæssigt gør ved bogmarkedet. Jeg er i denne artikel mere interesseret i at forstå de værdimæssige positioneringer, som streamingtjenesternes mellemkomst både stiller til skue og til forhandling.

Streamingtjenesternes vigtighed upåagtet står lanceringen af litteratur dog generelt fortsat i bogmediets tegn. Og lydbogen frigives oftest noget senere end bogen, da det giver forlagene (og forfatterne) en bedre økonomisk position. Så selvom lydbogsplatforme i stigende grad nærmer sig musikkens, Spotify udbyder podcasts og er også på vej ind i lydbogsfeltet, og platformene i stigende grad blander indhold, så bevarer bogen sin selvfølgelige status i litteraturens mediemæssige kredsløb og afslører herved, at litteraturen som kunstform ikke overraskende fortsat har bogen som sit helt afgørende centrum. Selvom læserne går andre mediemæssige veje, kan denne selvforståelse tydeligt aflæses i mediedebatten fra efteråret 2023.

VÆRDIMÆSSIGE HIERARKIER I PLATFORMISERINGEN

Streamingtjenesternes status hænger for mig at se sammen med deres faglige valg – eller man kan sige, at de lider værdimæssigt under deres egen markedsføring. Lydbøger markedsføres genremæssigt primært som underholdning, og forlagene synes i udgangspunktet mere interesserede i at efterligne kommercielle formater end den klassiske bog. F.eks. er en del af Storytel Originals bygget op omkring skabeloner, der ligner tv-serier mere end litterære fortællinger, hvilket er belyst af bl.a. Sara Tanderup Linkis (Linkis). Det værdimæssige berøres også fra et forfatterperspektiv i det særnummer af tidsskriftet *Passage*, Sara Tanderup Linkis, Julia Pennlert og jeg redigerede i 2020. Her fortæller den svenske lydindholdsforfatter Daniel Åberg om lydforfatternes status i artiklen "At skrive til øret":

Lydbogen og den form for litteratur, som først og fremmest bliver populær på lydbogstjenester, har en meget lav status i den litterære kultur. Forfatteren og litteraturkritikeren Aase Berg opsummerede den generelle holdning til lydbøger ganske godt, da hun i Dagens Nyheter i april 2018 beskrev lydbøger som "børnelitteratur for voksne".

Åberg påpeger også, at trods lydbogens succes "fremstår nøglepersoner inden for den litterære sfære oftest uinteresserede i at udforske formatet" (78). Vender vi tilbage til den forfatterinitierede debat om streamingtjenester, er det præcis det budskab, der kan udledes af Jens Christian Grøndahls udsagn på TV2 om kartoffelskrælning. Grøndahl bruger debatten til at komme med kvalitativt funderede forestillinger om, hvad fordybet læsning vil sige: At man ikke kan læse fordybet, mens man skræller kartofler, men bør koncentrere sig om én ting – nemlig at læse i en bog. Grøndahl henviser til Rådet for Sikker Trafiks kampagne, "Kør bil, når du kører bil", der har til hensigt at få menneskers til ikke at konsultere mobilen under kørsel, men her bliver den et middel til potentielt at udskamme lydbogslæserne under mottoet "Læs, når du læser, i stedet for at skrælle kartofler, mens du lytter" (Goaften). Som nylig forskning har vist, er disse relativt udbredte ideer om, hvad det vil sige at være fordybet i en fortælling, faktisk forenklet, idet fordybelse opleves meget forskelligt fra medie til medie, og netop kombinationen mellem lyd og bevægelse fremhæves faktisk af

mange lydbogslæsere som medvirkende til at føle sig fordybet (Henkel, Stougaard Pedersen). Grøndahls udsagn var ikke en fælles markering fra alle forfatterne. Som beskrevet var flere af de andre langt mere nuancerede i deres holdning til lydbogsformatet. Men man kunne hævde, at den del af forfatterne, der udtaler sig entydigt negativt om lydbogsformatet, ikke befinder sig helt i øjenhøjde med deres læsere. Læsere, der bruger streamingtjenester, læser generelt meget, og de læser mere og mere (Mofibo). Og ikke alle lydbogslæsere læser underholdningsformater. Komplexiteten er stor, og disse nuancer bliver langt fra tydelige. Der fremkommer også i debatten stereotype forestillinger om kunstnerroller: Leonora Christina Skov hævder f.eks. i podcastinterviewet, at musikere er mere udadvendte og på den måde befinder sig naturligt i mødet med publikum. Et noget generaliserende udsagn, der kategoriserer musikere som én særlig type, og hvor der f.eks. ikke skelnes mellem musikere og sangskrivere, som jo er dem, der ophavsretsmæssigt er de berørte i denne sammenhæng.

Boglæsning og streaming er som aktiviteter ikke direkte sammenlignelige ift. nyhedsværdi. Dette er relateret til, hvad forlagene kalder front- og backlister, ifølge John B. Thompson defineret således: "Frontliste refererer til nye bøger eller bøger udgivet for nyligt. En titel behandles generelt som frontliste op til 12 måneder, herefter bliver den en backlistetitel" (29). Bøger har ved udgivelsen et relativt kort vindue for opmærksomhed, og her er udgivelsen i bogform objekt for forfatteromtaler/interviews og litterære anmeldelser. Lydbogen kommer ved de populære titler typisk ud tre-fire måneder senere. Lydbogslæserne afventer ofte udgivelserne med spænding, hvilket man kan se, hvis man følger onlinefora, hvor den type information deles.

Inden for streaming i musikbranchen opererer man med begrebet 'den lange hale', som kort fortalt betyder, at man kan blive ved med at tjene på ældre titler. Musiklyttere vender oftere tilbage til et nummer, end læsere genlæser en bog. Mens børn generelt er glade for at læse bøger igen og igen, er det ikke så typisk for voksne læsere. Men der er andre muligheder ved streaming. Hvis man skal oversætte begrebet 'den lange hale' til streaming af litteratur, kan man konsultere undersøgelser af streamingtjenesternes data i forbindelse med nye og ældre titler. Karl Berglund studerer i sin nye

bog netop forholdet mellem front- og backlister i relation til sit korpus af bestsellere hos Storytel og refererer Storytels eget udsagn om, at "frontlisten er den nye backliste" (70). Relationen mellem, hvad der er front- og backliste, er under forandring, og i denne forandring støtter de to i stigende grad hinanden. At backlisten opnår en stadigt større markedsandel er også understøttet af Berglunds undersøgelser, der argumenterer for, at denne udvikling er drevet af streamingtjenesterne. I forbindelse hermed spiller tilgængeligheden en afgørende rolle, f.eks. hvad man kunne kalde bagkatalog-læsning. Berglund skriver om streamingtjenesterne: "Snarere end bøger, er det adgang til bøger, der er produktet, der sælges, og dette påvirker læsevanerne. Tærsklen for at gå i gang med at læse er betydeligt lavere i en abonnementsmodel" (72). Hvis man f.eks. er blevet glad for en forfatter, kan endt lydbogslæsning ofte føre til yderligere streaming af forfatterens bagkatalog, og her bliver det jo en pludselig fordel, også for forfatteren, at det hele er direkte tilgængeligt. Man skal ikke lige en tur på biblioteket først. Bagkataloger kan altså være en vigtig mediemæssig fordel ved lydbogsstreaming, som kan være med til at give forfatternes ældre titler nye læsere.

At litteraturen og forfatterne ser sig selv som nogen, der udfylder en særlig plads i det kulturelle landskab kan læses ud af de nævnte udsagn i debatten fra både Skov og Grøndahl. Det er også Åbergs holdning, at interessen for lydformater blandt den litterære kritik generelt er ikkeeksisterende. Terje Colbjørnsen undersøgte det norske lydbogsmarked tilbage i 2013 og konkluderede: "Mens digital udgivelse i almindelighed og i særdeleshed e-bøger har fået meget opmærksomhed er lydbogsbranchens digitaliseringsprocesser stort set gået ubemærket hen" (16). Dette har til dels forandret sig med lydbogens voksende popularitet, men inden for den smallere såkaldte kvalitetslitteratur, der fremhæves i den litterære offentlighed, er der fortsat relativt stille omkring lydbogen og lydformater. Samme opfattelse har lydformatsforfatteren Daniel Åberg, når han siger:

Hvilken rolle spiller det så, at det litterære parnas behandler formatet, jeg skriver for, som den rene luft? Det gør noget, fordi det får konsekvenser i næste led, for til trods for, at bogbranchen som helhed hele tiden bliver mere digital, er det fortsat i stor udstrækning bogen som fysisk produkt, som får opmærksomhed (78).

Det er fortsat alene bogen, der besidder den kulturelle kapital: "Læs når du læser – skræl kartofler i stedet for at lytte", som Grøndahl formulerede det.

ÅRSAGER TIL OG KONSEKVENSER AF DEN VÆRDIMÆSSIGE HIERARKISERING

Men kan en af konsekvenserne af denne ubalance mellem læsernes valg og nogle forfatters potentielt mediekonservative holdning blive, at læsernes engagement daler?

Både det medie- og det værdimæssige perspektiv spiller en stor rolle for læserne og lytterne af streamede bøger. Lydbogen har, i tæt samarbejde med sociale medier, været med til at forstærke relationen mellem læsere og forfattere, og jeg vil i den sidste del af artiklen diskutere de to perspektiver ift. læserne, der knytter sig til spørgsmålet om, hvorvidt den fortsatte værdimæssige nedgradering af lydbogen fra enkelte forfattere faktisk kan være med til at true denne tætte relation.

Læserens rolle forandrer sig i platformiseringens tidsalder, bl.a. fordi teknologier "former personaliserede interaktioner mellem slutbrugere" (Poell 3). Som det også er fremhævet allerede hos Ray Murray og Squires (5), får forfatter-læser-kontakten en ny position gennem eksistensen af sociale medieplatforme som Facebook, Twitter og Instagram. Sociale medier har således stor indflydelse på litteraturens kredsløb. Digitale læsere mødes online i interessebaserede fora, hvor de dyrker deres engagement i litteraturen. På Facebook findes i en dansk kontekst f.eks. "Lytteratur" og "Lytteklubben – lydbøger fra e-reolen". Her deles gode læseoplevelser, gode oplevelser med indlæsninger (og det modsatte) og spørgsmål om eller forslag til titler. Lydbogen er altså med til at forstærke relationen mellem forfattere og læsere, hvilket blev tydeligt i de Facebook-grupper, jeg følger, der fokuserer på lydbogsbrug. Her blev det ivrigt diskuteret, hvorledes man som streamer-læser kunne bakke forfatterne op. De loyale læsere gav her udtryk for, på tværs af læsevaner og medieformater, at forfattere skal have ordentlige økonomiske forhold.

Bent Otto Hansen, der både er forfatter og lydbogsindlæser skriver i Facebook-gruppen "Lytteratur® – lydbøger for alle", som han er medredaktør af og som har 3000 medlemmer, d. 1. november, 2023:

Debatten om hvor meget forfatterne skal have for hver gang nogen streamer lydbøgerne, er på høje tid - og meget vigtig. Da brugen af lydbøger (og e-bøger) eksploderede, var det måske en udvidelse af det samlede marked for litteratur. Altså, at der udover alle de sædvanlige læsere (og købere) af trykte bøger, nu kom en masse nye brugere af de elektroniske/digitale muligheder. Nu viser det sig så, at stigningen i lytning og e-bogslæsning måske går ud over salget af de trykte papirudgaver - og i hvert fald betyder at mange forfattere tjener mindre og mindre på deres værker. Samlet set. Måske det samme som skete for alle musikerne og komponisterne, da den digitale streaming på meget kort tid tog en masse omsætning fra de hidtidige solgte vinylplader og CD'er. Derfor er helt rimeligt, at forfatterne nu går til kamp for, at de ikke får et mindre samlet honorar, når antallet af lyttere/læsere rent faktisk stiger..!

I "Lytteratur" fylder opslagene om debatten en del i denne periode, og langt de fleste af de kommentarer, der følger efter opslagene, udtrykker støtte til forfatterne.

En anden afgørende platform for læserengagement, og en anden type af platformisering end artiklen i øvrigt taler om, er forfatternes og forlagernes egne konti på de sociale medier Facebook og Instagram, hvor særligt Instagram for nogle forfattere har skabt mulighed for at udvikle relationen mellem forfatter og læserskare. Her deler nogle forfattere fra deres faglige hverdagsliv, og de, der rammer det perfekte spot mellem personligt og fagligt, har stort held med at engagere læserne og forstærker på denne måde båndet til dem. Leonora Christina Skov er også her et interessant eksempel (tidligere beskrevet i Have & Stougaard Pedersen, "The audiobook"). Olga Ravn er et andet. Ravn delte således under skrivningen af sit store romanprojekt *Mit arbejde* (2020) sine skriveovervejelser med sine følgere på Instagram og modtog løbende feedback fra læserne gennem skriveprocessen. I dette tilfælde er læserne ikke længere kun modtagere, men nogen, man er i dialog med gennem produktionen, og som lukkes ind undervejs i skriveprocessens faser. På den måde skubber de digitale platforme allerede afgørende til forfatterrollen og forstærker forbindelsen mellem forfatter og læser. Dette blev også tydeligt under forfatterdebatten, hvor støtteopråbet fra forfatterne i deres økonomiske kamp for bedre vilkår i relation til streaming blev delt flittigt, også i mere underholdningsinteresserede læserskarer som i gruppen "Danske krimier". Her opfordredes der til, at man husker at købe bøgerne også, hvilket vidner om en loyalitet fra læsernes side.

Som Iben Have og jeg også påpeger i artiklen om det litterære kredsløb i relation til lydbogen (Have og Stougaard Pedersen, "The audiobook"), så kan forfatter-læser-kontakten endvidere blive endnu mere intim, når lydbogsversionen af en roman indlæses af forfatteren. Det er netop, hvad der skete for Skov, hvilket bidrog til hendes forandrede holdning til lydbogen, selvfølgelig understøttet af det faktum, at *Den der lever stille* er en selvbiografisk roman. Berglund forholder sig kritisk til, i relation til sin egen empiri, som er bestsellertitler i Sverige, at der skulle være tale om en stigning i antallet af forfatterindlæsninger. Ifølge Berglund er det skuespillerindlæsninger, der præger Storytels bestsellertitler. Det samme gælder faktisk i Danmark, hvis jeg konsulterer Mofibos top ti over mest lyttede titler. Her er primært tale om skuespillerindlæste krimier. Men hvis vi ser på en dansk kontekst for bred kvalitetslitteratur, kan jeg, uden at kunne fremvise egentlig statistisk sikkerhed, komme på et stort antal titler, der de senere år er udkommet som forfatterindlæste bøger. For at nævne nogle forfattere: Lone Hørslev, Vilma Sandnes Johansson, Pablo Llambias, Johannes Lilleøre, Niels Frank, Glenn Bech, Matilde Walther Clark, Kathrine Marie Guldager, Anne-Sophie Lunding-Sørensen, Lærke Kløvedal. En del af disse titler har ikke overraskende autofiktive træk.

Hvis relationen til læserne faktisk forstærkes gennem platformiseringen, f.eks. gennem sociale medier, kan manglen på forståelse for denne type læsning så få konsekvenser for forfatternes relation til læserne? Noget tyder i hvert fald på, at manglen på indsigt i platformiseringens mekanismer kan true læsernes opbakning. Ingen tvivl om at forfatterne befinder sig i en delikat balanceakt. Lydbogen kannibaliserer på den ene side økonomisk på bogens og dermed forfatternes indtjening, og det er oplagt i alles interesse, at både forfatterne og lydbogsindlæsere sikres bedre vilkår. Men relationen mellem lydbogen og papirbogen er ikke et enten-eller, de kan også befrugte hinanden, ligesom de kan skabe nye læsere, der læser mere og mere og f.eks. læser forfatternes bagkatalog. Lydbogen kan også, i samspil med sociale medieplatforme, gøre læserne mere dedikerede og engagerede.

Artiklen har med udgangspunkt i en kontekstbaseret undersøgelse af mediedebatten i efteråret 2023 drøftet relationen mellem streamingtjene-

ster, forfattere og litteratur ud fra et mediemæssigt perspektiv, så vel som etableret en diskussion af, hvorledes litteraturens kredsløb værdimæssigt forandres gennem den platformisering af litteraturen, som sker ved streamingtjenesternes mellemkomst. Det har været artiklens intention, frem for at trække fronter op, at pege på og belyse den store kompleksitet, der præger lydbogens vilkår og lydbogsbrug. Altså at platformiseringen, i form af streamingtjenester og sociale medier, skaber både udfordringer og muligheder for forfatterne og for litteraturen, som det er afgørende fortsat at forholde sig både nuanceret, kritisk og nysgerrigt til.

BIRGITTE STOUGAARD PEDERSEN er lektor ved Æstetik og Kultur, Aarhus Universitet. Redaktør for det internationale peer-reviewed onlinetidsskrift *SoundEffects*, medforfatter af *The Digital Reading Condition* (Routledge 2023) og *Digital Audiobooks – New Media, Users, and Experiences* (Routledge 2016). Hun har publiceret artikler i førende internationale tidsskrifter om rytme, stemmen, æstetik og meningsteori i sammenhængen mellem medier, litteratur og lyd.

LITTERATURENS PLATFORMISERING MELLEM HØJ- OG LAVKULTUR

"Læs, når du læser, i stedet for at skrælle kartofler, mens du lytter"

Cultural consumption changes when platformization supports individualized media content across genres and media. Based on the concept of platformization, the article describes and examines how practices of reading literature develop in the light of digital systems. In continuation of a larger media debate in Denmark in the autumn of 2023 regarding authors' salaries related to streaming services, the article analyzes how the qualities attributed to audiobooks affect conditions and cultural value hierarchies in the contemporary Danish literary public.

KEYWORDS

EN: Streaming services, digital audiobooks, cultural values, reading engagement, reading between media

LITTERATUR

- Appel, Charlotte og Nina Christensen. *På sporet af børn og bøger*. Gads Forlag, 2014.
- Berglund, Karl. *Reading Audio Readers: book consumption in the streaming age*. Bloomsbury Academic, 2024.
- Colbjørnsen Terje. *Continuity in Change: case studies of digitization and innovation in the Norwegian book industry 2008-2012*. Ph.d.-afhandling. Oslo Universitet, 2013.
- Go' after Live. TV2, 30. oktober, 2023.
- Handesten, Lars. *Litteraturen rundt*. Forlaget Samfundslitteratur, 2018.
- Have, Iben og Birgitte Stougaard Pedersen. *Digital Audiobooks: New Media, Users, and Experiences*. Routledge, 2016.
- Have, Iben og Birgitte Stougaard Pedersen. "The audiobook circuit in digital publishing: Voicing the silent revolution". *New Media and Society* vol 22, nr. 3, 2019.
- Henkel, Ayoe Quist og Birgitte Stougaard Pedersen. "Reading digital interfaces and audio-books: media-specific and multisensory aspects of immersion". *The Digital Reading Condition*, Redigeret af Maria Engberg, Iben Have og Birgitte Stougaard Pedersen, Routledge, 2023.
- Henkel, Ayoe Quist, Nanna Juulsgaard Poulsen og Birgitte Stougaard Pedersen. *Læsere mellem medier – Silkeborgundersøgelsen*. Aarhus universitet, 2022. https://projects.au.dk/fileadmin/projects/reading_between_media/Laesere_mellem_medier.pdf
- Jenkins, Henry. *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. NYU Press, 2008.
- Jørgensen, Lene Møller. "Forfattere i oprør mod streamingtjenester". *Forfatteren* nr. 4. <https://danskforfatterforening.dk/forfatteren/forfattere-i-oproer-mod-streamingtjenester/> (Tilgået 23.5., 2024).
- Kozloff, Sarah. "Audiobooks in a visual culture". *Journal of American Culture* vol 18, nr. 4, 1995, s. 83-95.
- Lundberg, Rasmus Faber. "Syv kendte danske forfattere boykotter bogstreaming". *Kulturmonitor*, <https://kulturmonitor.dk/litteratur/art9596982/Syv-kendte-danske-forfattere-boykotter-bogstreaming>. 30.10.2023. Tilgået 28.08. 2024.
- Linkis, Sara Tanderup. "Reading spaces – Original audiobooks and mobile listening". *Soundeffects*, vol 10, nr. 1, 2021, s. 42-55.
- Murray, Ray Padmini og Clare Squires. "The Digital Publishing Communications Circuit". *Book 2.0*, vol 3, nr. 1, 2013, s. 3-24.
- Manguel, Alberto. *Læsningens historie*. Gyldendals bogklubber, 1996.
- Mofibo. "Nordisk lydbogsundersøgelse 2024", https://blog.mofibo.com/wp-content/uploads/2024/03/Mofibo_2024_DK.pdf (Tilgået 23.5. 2024).
- Poell, Thomas, David Nieborg og José van Dijck. "Platformisation". *Internet Policy Review* vol 8, nr. 4, 2019. <https://doi.org/10.14763/2019.4.1425>.
- Rubery, Matthew (red.) *Audiobooks, Literature, and Sound Studies*. Routledge, 2011.
- #skålsøster. *Alt for Damernes* podcast, afsnit bragt 10.11. 2023.
- Stougaard Pedersen, Birgitte. "At skrive gennem lyd – Audible Originals". *Passage* nr. 83, 2020, s. 85-100.

153 BIRGITTE STOUGAARD PEDERSEN
LITTERATURENS PLATFORMISERING MELLEM HØJ- OG LAVKULTUR

Thompson, John B. *Merchants of Culture: The Publishing Business in the Twenty-First Century*.

John Wiley and Sons, 2010.

Åberg, Daniel. "At skrive til øret". *Passage* nr. 83, 2020, 71-84.

